

XX.

F o r s ø g

til

en ny Forklaring over et Sted

Horatses poetiske Brev om Digtkonsten,

ved

Werner Hans Fredrik Abrahamson.

Hh 3

11

80103

11

11

11

11

11

Neve minor, neu sit quinto productior actu Fabula, siger Horats i sit Brev til Pisonerne over Digtekunsten, v. 129, talende her om Skuespillet overhovedet, og om Sorgespillet i Særdeleshed.

Hans Fortolkere og de flonne Videnskabers Theorister have af dette Sted gjort den Regel, at intet Skuespil (især Sorgespil) maatte have flere eller færre Akter end fem.

Strax første Gang, jeg læste dette Sted i Originalen og i Sammenhæng med det Foregaaende og Efterfølgende, faldt mig en anden Forklaring ind, der syntes mig langt rimeligere. Imidlertid, da man altid bør være mistænkelig mod slike første Indfald, og da alle Kommentatorer (saa mange, i det mindste, som mig ere komne for Dinene, og de ere ikke saa,) alle som een, og een som alle her have fundet Akternes Antal og intet videre, saa vovde jeg ikke at tiltroe mine Tankers Rigtighed, førend jeg havde overveiet dem nøiere og i længere Tid. Men jo mere jeg eftertænkte den, jo rimeligere syntes mig min Forklaring; og jeg fandt efterhaanden mang Grunde for denne min Mening, at Horats her vil sige, hverken mere eller mindre end dette:

„ Lad

„Lad Stykkets Handling ikke holde op, før Slutningen af
 „sidste Akt, og ikke heller strekke sig ud over den!“

Mine Grunde ere følgende:

1) Ordene selv: Fabula — minor — productior, synes strax at hense til Handlingen. Vilde man end sige, det er Horatses Maneer, at bruge sine Ord i meget uegentlig Forstand, for at have Stilen, især i Brevene og Satirene, saa at minor og productior kunde og forstaaes om Skuespillet selv; saa kan dog neppe det samme paastaaes om Fabula. Dette Ord bemærker dog uden Tvivl ikke Skuespillet, men dets Indhold. B.t. bruges andre Steder, saasom v. 320 og 339 og af andre, s. Ex. af Terentis, det samme Ord ogsaa saaledes, at det kan forstaaes om Skuespillet; men dog kan det i disse Tilfælde ogsaa forklæres, ligesaa utvungen om Handlingen eller Indholden. Alligevel, da Rimeligheden kan være næsten lige stor paa begge Sider, saa vil jeg heller ikke holde for fast ved denne Grund, da der ere flere og langt stærkere for den ny Forklaring. Næmlig:

2) Det kan vel ikke nægtes, det jo er en Hovedregel, og som ligger i Naturen, at ethvert litterarisk Verk, i hvad Form det kan have, bør affhandle sit hele Emne, og ikke mere end sit Emne. Er det feilagtigt mod første Paastand, da er det ligesom usfuldstandigt; de for hvilke Verker skrives, saae da kun en Deel isteden for det Hele. Indeholder det derimod mere end der hører til Emnet, saa leveres to Verker isteden for eet. Gives da disse to eller flere Verker dog ud for eet, saa forvirres Læseren: og hans Forvirring kan dog neppe være nogen Forfatters Hensigt. I Skuespil, hvor Emnet steds er en Handling, falder en Forfeelse mod denne dobbelte Regel allerfærest i Dinene. Endog mindre øvede Tilskuere sole strax, naar Stykket ender, førend man har seet og hørt Handlingens hele Udfald. Jeg siger, de sole det, thi mange
 indsee

indsee ikke tydelig Aarsagen til deres Misforholdse. Det Sporsmaal: „Hvad bliver nu af det andet?“, ligger i deres Siel, uden at de ret vide, det ligger der; imidlertid ere de dog misforholdede. — Et stærkt Beviis for, at denne Følelse maae være meget almindelig, kan tages deraf, at saa Skuespil findes, hvori Handlingen ikke sluttet med Stykket. Endog de mindre heldige Digttere tage sig vare for at forsee sig heri, og stræbe, skont temmelig ubehændig, at undgaae den; thi naar de have valgt et for vidtloftigt Emne, eller spundet det for vidtloftig ud i de andre Akter, saa jage de sammen i den sidste, alt hvad de kan, for at faae Ende eller Oplosning paa Handlingen. Deraf faaer man da disse unaturlige Oplosninger, disse uforberedte Hændelser, der skiere Knuden over isteden for at løse den *). Alt dette beviser da, at den Regel: Handlingen bør ikke gaae ud over sidste Akt; er almindelig tilstaaet. Vil man føle det ret levende, saa tage man et got Skuespil, og forestille sig det sluttet, der, hvor der er en kiendelig Hoilepunkt i Handlingen; da vil man snart fornemme det Tomme, for hvilket Sielen har saa megen Modbydelighed. Harde f. Ex. Ewald sluttet sin ypperlige Rolf Krage med Rolfs Dod, saa havde Skuespillet været ude, o ja! men visseligen ikke Handlingen. Forradrene vilde erobre Danmark, det var deres Agt; men da de sloge Rolf, sloge de kun een Mand og havde kun lidet vundet, aldenstund hans dierve Kiemper levede endnu. Ikkun med den sidste Kiempes Fald ender Handlingen. Og heldigviis siger Historien, at med og ved denne faldt ogsaa Forraderen, thi ellers havde dennes Liv eller Dod intet havt at bestille med Handlingen.

Langt

*) Exempler kan have i tusendetal paa disse urigtige Oplosninger. Og ei allene hos de flotte Digttere, men ogsaa i ellers gode Stykker, f. Ex. i Molieres Susantast, Herr Bruns Einer Tambeskielver &c.

Langt flere Exempler have vi paa den modsatte Feil, hvor Handlingen slipper, før Stykket ender; og i dette Tilfælde er Tilskuerens Fornemmelse omtrent (at jeg skal bruge en meget sandtellig Lignelse,) saadan, som naar man har spist sig ret mæt og venter kun paa at reise sig fra Bordet, og der da kommer en Ret end nu: vi spise kanstue ogsaa af denne, men uden Spiselyst og til Skade for vor Sundhed. Af de mange Exempler vil jeg her kun anføre eet og det af en meget stor Digter. I det lykkelige Skibbrud, er hele Handlingen til Ende med fjerde Akt. Da to Gamle ere overbeviste om Rosafængs Nedrighed, og om Philemons Retfærdighed, denne har saaget Vigen, han elsker, og hiin er beskæmmet og bortjaget. Tilskueren forlanger intet meer. Man leer kun af Uslingens Truster, og skiotter ikke om at vide mere om ham. Saa er da femte Akt som et ganske nyt Stykke. Den indeholder ogsaa en heel fuldstændig Handling for sig selv, og vi see paa den kun som paa et andet Efterstykke, der ikke vedkommer Hovedkomodien, uden for saavidt den spilles samme Aften. *)

Jeg har været noget udførlig ved disse tvende med hinanden forbundne Poster, paa det ingen Tvivl maatte blixe tilbage, angaaende Vigtigheden af den Regel: at et Skuespils Handling ikke bor endes før eller efter dets sidste Akt. Men hvorfor nu denne Bidsøftighed, naar, som jeg selv sagde her ovenfor, Regelen, i det mindste for en Deel er saa almindelig antaget for Sandhed? — Derfor: Skulde Horats, der i denne saa kaldede Digtkonst taler saa meget om det Væsentlige i et Skuespil; — skulde han ikke have sagt et eneste Ord om denne store Hoved-

*) Det før omtalte fortreffelige Stykke, Rolf Krage, har i sit sidste Optrin samme Feil. Med Gevars Ord: „De flye til Skibene. Lad dem flye. De have adlydt deres Konge, og vi vil ikke besmitte os med deres Blod!“, — Med disse Ord er Handlingen til Ende, og her burde Daffet falde.

Hovedregel. Han taler om Karakterens Natur v. 114-18, deres Opfindelse v. 119-25, og Bødelighedselste v. 126; om Fabelens Valg og Gang v. 128-52; om hvad der kan foreskilles og hvad der kun bør fortælles v. 179-88, og saaledes om de mange flere vigtige Ting. Og han, denne skarpe Jagttager, han skulde udglemme denne saare maattepaaliggende Regel? Aldrig lader det sig tænke om Horats. Intet andet Sted lader sig uden Tvang forklare om dette, thi det 23 v. *licet quod vis simplex duntaxat & unum*, taler om hvert Digt overhovedet, indeholder heller ikke denne Regel tilfulde; jeg tror da ikke at slutte overensilende, naar jeg paastaar at dette Vers lærer det.

3) End mere overbevises jeg herom ved det strax paafølgende beklendte 19de Vers:

*Nec Deus inrexit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit.*

Det var til liden Ære for Horats, om vi troede ham at have jaffet sine Regler sammen, uden nogenledes at bekymre sig om, hvad Sammenhæng de stode i med hinanden. Han var ikke den Mand, hvis Tanker fulgte paa hinanden velut ægri somnia. Alligevel, naar vi antage den gamle Forklaring, siger han her:

„Eders Stykker maae altid have 5 Akter, hverken flere eller færre, hvis I ikke vil miste tredie Aktens Indkomster, og saa maae heller ingen uforberedet Oplosning komme deri, hvis Knuden nogenlunde kan løses foruden den.“

Ægri somnia, flere Horats, og intet andet. Hvad har Akternes Antal at bestille med Oplosningen? — Kunde Horats sigte mig for Uarbejdighed, naar jeg talte saaledes, dersom han havde sagt, det For-

tolkerne lade ham sige? — Men han har vist ikke sagt det. Vi vide, at i hans Eder fandtes mang'oldige store Poeter, lige ved Siden af ham og Virgil, og Ovid og Lucil, og de flere der hævdede det. Sidsalder. Hvilken Tid veed sig sit for Poetere?

Diese Brut schlecht sich zu allen Zeiten ein.

Oriblant vare og Skuespildigtere. Disse (og hvis veed om ikke de bedre ligesaa) hensulde da til den seromtalt; Feil, og naar de i et Sorgespil havde strammet Knuden igiennem en tre, fire Akter, og nu endelig skulde have den løst i femte, saa maatte et Drakel eller en Gudsdom indføres, for at hjælpe Digteren af Forlegenhed. Nu kan vi begribe, Horats kunde sige:

„Vil I finde Bisald, endog naar Nøheden ikke mere tilloffer
 „Eilfueren (quæ posci vult & spectata reponi), saa lad Hand-
 „lingen ikke endes før den sidste Akt, ikke heller lad den være
 „afbrakket, saa den er længere (productior) end Skuespillet;
 „men fordeler tillige Handlingen saaledes i Akterne, at I, for at
 „undgaae hin Feil, ikke mod Enden skulle nodes til en hoved-
 „fulds eller usforberedet Oplosning, med mindre Fabelen,
 „ved sit første Anlæg udfordrer en overordentlig Hielp.“

Nu hængte Lærdommenes sammen, og da følger i samme Orden, den Regel om at sige Samtaler af 4 Personer, v. 192.

— nec quarta loqui persona laboret,

en

*) Vilde han have givet denne vilkaarlige Regel, saa havde han vist gjort det i Forretnen, der hvor han taler om Versene v. 80-82, og om Dictionen v. 89-113, som mindre væsentlige Ting, hvilke han ahandler først, for at gaae, som det bør sig, ordentlig frem, fra det mindre vigtige til det mere magtpaaliggende; ligesom han ogsaa siden, fra v. 220 af har gjort ved Komædiens Omhandling.

en Regel, som man ligelædes har misbrødet (*). Derfra gaar han da naturligvis frem at handle om de dengang brugelige Korer v. 193. 201, og den passeligste Musik til d. ss., v. 202. 7.

4) Latterlig havde det ogsaa været, om Horats havde truet den Diger, der brugte flere eller færre Akter, med at man ikke vilde skiorre om at see hans Stykke tiere end een gang, (quæ posci vult & spectata reponi). Ihvor stantevoren den romerske Almue end var, og de fleste af dem ogsaa, som havde sig Hest og Fader og Formue, og ihvor meget de stundom hængte ved Smaaæting, saa kan man dog ikke uden Ubilighed troe om dem, de skulde forkastet et Skuespil blot fordi det ikke havde netop fem Akter.

III 3

5) Lige

*) Man har deraf villet gjøre en Forskrift, at aldrig 4 Personer maatte sees samlede paa Skuepladsen, med mindre den ene var saa got som ganske tavs. Det er sandt, en Samtale paa Skuepladsen har ikke stor Yndighed, naar fire Personer ere alle lige deeltagende deri. Man kunde endog sige, at Samtalens Natur udfordrer kun net op tre, hvoraf de to søge at bestyrke hver sin Mening, med de bedste Grunde, og da den tredie er som Opmand eller Dommer imellem dem. Men deraf kan ikke gøres en almindelig Regel. Det kan tidt være virkelig nødvendigt, at fire Personer tale sammen, skiont til en saadan Scene udfordres megen Kunst hos Digteren, naar ikke Tilskueren eller Læseren, især den sidste, skal forvirres. Jeg troer da, at denne Regel hos Horats ikkun siger, Knudens Oplosning bør saaledes at forberedes, at ei allene intet overordentligt Middelt bliver fornødent, (nec Deus interfit) men at man og ikke skal see sig tvungen til at lade al for mange af de spillende Personer komme sammen i de sidste Scener (nec quarta &c.). At dette er saa, og at der er saadant Sammenhæng i disse Regler, viser ogsaa det dobbelte nec, hvormed begge begynde. Vi Nvere begaae især ideltæe Feil med den sidste Regel. Man skulde i de fleste Skuespil troe at det sidste Optak var en Monstringsforening, saaledes fremtrænge sig i den, Skuespillere og Skuespillerinder, ud fra alle Kvæster.

5) Ligefaa urimeligt var det ogsaa, om saadan visselig dybtseende Kritikus, midt i Foredraget af de alvorligste, væsentligste Regler, gav sig til at fremsætte denne, om Akternes Antal, som han dog endelig maatte føle at være, hoit en blot vilkaarlig Regel, eller om man vil, en Bedrægt. Det var jo det samme, som naar en Fader, medens han just fortanede sin Søn til Dydens og Religionens helligste Pligter, da midt i samme Formaning, ligesaa alvorlig, og under samme Forbindelighed, bød ham ikke at nyse for hoit i et smukt Selskab. Thi

6) blot vilkaarlig er, og bliver dog Reglen om de fem Akter. Hvad kan siges for den, naar man vil hente Grundene fra Skuespillets eller vor Forestillingsbevnes Natur? Det begribe vi lettelig, at et Skuespil af nogen Længde maag have sine Pauser, Hvilesteder, hvor Opmerksomheden kan adspredes, eller hvor vi faae Leilighed, at eftertanke det vi have seet, for siden desbedre at kunne have got af det følgende. Enhver Handling har ogsaa gierne i og for sig selv flige Pauser, hvorved den ene Deel skiller sig fra den anden, og disse give da de naturlige Afdelinger i det Skuespil, hvori saadan Handling forestilles. Men hvorfor der just skulle være 4 flige Hvilepunkter, det er ubegribeligt. Handlingen selv kan have flere og færre, og Sielen kan stundom trænge ligesaa got til 6 Hvilesteder som til fire, og en anden gang kan den lade sig nøie med tre og mindre. Skulde nu Horats prædike denne vilkaarlige Regel for sine Pisoner, som en hellig Grundlov? — Aldrig!

Men, siger man, Horats nævner dog udtrykkelig femte Akt. — Han gjør saa, det kan ei nægtes; men dette siger dog intet videre, end at han nævner femte Akt isteden for sidste Akt, saasom alle de Skuespil,

(især

(især Sorgespil) som han og hans Benner, Pisonerne, Kiendte, havde sin Akter. Som Poeten altid heller giver sin Læser et særskilt Begreb isteden for et almindeligt. Nu vil maaskee atter sporges: Hvi havde da alle de Gamles Dramer just 5 Akter? —

Ikke behøver jeg at indlade mig i dette Spørsmåals Besvarelse; den kommer ikke egentlig det ved jeg vil bevise, ikke heller kunde mit Svar blive saaledes, at der jo kunde gøres Indvendinger. Vi ere vantede til saa megen dyb Erbødighed for de Gamle, fornemlig for Grækerne, (thi Romerne vare jo dog kun disses Kopiister,) at vi tiltroe dem, endog i de ubetydeligste Smaaeting, det moedneste Overlæg og de fineste Hensigter. Derved foreledes vi da til idelige Myndighedsfordomme. „De Gamle have gjort det, derfor er det got og bør saa vare; og Anathema over den, der drister sig til at vige et Haarsbred ud af deres Fodspor, være sig til hoire eller venstre! Thi de have intet foretaget uden Veiledelse af en uopnaelig Kundskab om Menneskets og Konsternes Natur og Væsen!„ Saaledes slutter man. Jimidlertid er det dog stedse Uret, naar vi skulle usdes til den Troe, at disse, virkeligen agt- og hædersværdige Gamle, have gjort alt, fordi de have gjort meget. Og end mere Uret er det, at lade al Undersøgelse standses ved deres *avros* *Æpæ*. Grund er der for alting, og altsaa have og de havt Grund for de Former de gave deres Berker; men Grækeren regjeredes lige saa got som Barbaren af Tilfældigheder, af Vane, af Fordom *). Men hvad var da Grunden til, at Akterne just vare 5

i

*) Det kunde synes en Modsigelse, naar jeg her tilskaaer de Gamles Feilbarhed, og mine fornemste Grunde i denne hele Afhandling dog ere, at Horats i den omhandlede Sag ikke har kunnet tage Feil. Men det bør agtes, at Det er,

i Tallet? Tingen er af saa liden Betydning, at den Eidspejle der vilde volbes ved dens Undersøgelse, ei var at forsvare. Følgende Hypothes kan da være tilstrækkelig til Spørgsmaalets Besvarelse.

Sørgespillet's ydmyge Gudselssted er bekendt, nemlig Thespis's Trillevogn. Hvoftedes han paa den havde nogle Sangere, som quade Lovsange om Bakkus, og da Folket blev fied af at høre intet uden Sang og atter Sang, (hvilket da og hendes andre Nationer) hvortedes han da lod Een deklamere en Fortælling imellem Sangene. Opfindelsen gjorde Lykke, og forriente det. Fortællingen fik efterhaanden mere Sammenhæng, og det var da Skuespillet's Gudselsstunde hos Grækerne. Nu kan vi foreskille os, at man efter saadan en Hymne maastes fang en lystig Bise som et Efterstykke, thi Thespis drog altid om i Biihøsten, hvor alle uden Undtagelse vare stemte til idel Lyst og Glæde *); og det kan være rimeligt, at Lovsangen selv bestod kun af een Strophe, een Antistrophe og een Epode. Her vare da tre Mellemrum for Fortællingen. Denne Fortælling, eller dette Drama, som den blev til, bestod da (efter nu giældende Talebrug) i tre Akter. Den første imellem Stropher og Antistropher, den anden imellem denne og Epoden, og endelig den tredje imellem Epoden og Efterstykket. Siden, da Fortællingen voxte eller blev mere Drama, maatte det undgaaes at lade komme for meget deraf imellem hver gang der blev sunget; man maatte

at sige de Gamle overhovedet have kunnet feile, ja have virkelig feilet, og et andet, at bevise af Omstændigheder, af Sammenhængen, af det hele Verks store Efterretlighed, at een enkelt Mand iblant dem, i een vis bestemt Ting ikke kan troes at have feilet i saa grov, saa eensynlig en Maade.

*) Ligesom vi vide, at det tydske Skuespiel havde sin Oprindelse i de den gang ligesaa lystige Gastelavns-Tider.

maatte da søge hvor den kunde anbringes flere Steder, og lod da maaskee ogsaa gaae Fortælling foran og bag efter Sangene, — og saa havde man da disse priselige 5 Akter. Derved kunde vi da og forklare, hvi den første Akt i de ældste Skuespil er saa saare kort, og bestaaer imellem kun af et eneste Optrin; thi da Sangene havde været Hovedsagen, og vedbleve endnu i nogen Tid at være det, hvorfor Tilhøreren kom, saa turde man ikke lade ham vente for længe paa den. Dette kan maaskee Oprindelsen til Jemtallet have været. Men urimeligt maatte det blive, naar hele Skuespillet forandrede sin Skik, naar Sangene bleve en Bisag, og af Bakki Hymner forvandlede til moralske Lære-Oder, naar da man vilde gjøre denne Tilfældighed til en Regel, uden hvis Sagttagelse intet Skuespil kunde gjøre Lykke; og denne Urimelighed kunde en Horats ikke begaae i Foredraget for sine fornemme og lærde Venner.

Saaledes troer jeg da, at dette Horatses Sted bør forstaaes, og at det har sin Nytte at forklare det saaledes. Ikke sætter jeg denne Nytte deri, at da Stykker kunde gøres i saa mange og saa saa Akter, som man got synes; thi det er skeet og skeer endnu, uden at dertil behøves nogen Forklaring af Horats; men det Gode, jeg ventee af denne Maade at forstaae Stedet paa, det bestaaer i følgende Poster:

Forst reddes derved Horatses Ære, saasom da sees, at han hverken har begaaet Urimelighed i Anordningen af sine Præcepter, og i at docere en blot vilkaarlig Regel som en Lov, eller gjort sig skyldig i Skidelsesløshed ved at udglemme en saare vigtig Regel. Det er ikke et forgievet Arbejde at redde en saa agtbar Kritikers Ære; thi da man saa tidt nodes til at bruge Authoriteter mod Folk, der ei ville lade sig overbevise med Grunde, og Horats er en af de største Authoriteter man kan anføre; saa vilde de andre ved hans Ord bekræftede Lærdomme tabe meget

K. Noeste V. S. Skrifter II. D. R E E i

i Forbindtlighed, naar de omtalte Feil skulde findes hos ham. Den Gienstridige kunde da beraabe sig paa, at flere Horatiuske Regler maaskee vare ligesaa vilkaarlige, eller at dette Brev ikkun var Hapsodie af tose Tanker, eller at overalt en Kritikus, der udeglemte en af de fornemste Regler, ikke foriente at anfores til Bestyrkelse.

Den anden Fordeel, vi vindé af denne Forklaring, er de Personers Tilfredsstillelse, der troe ethvert Skuespil feilagtigt, naar det ei haver sine 5 Akter. Disse falde i urolige Tanker, naar de see, at et Skuespil i 2, 3, 4 eller 6 Akter, dog er et got og fortreffeligt Stykke, som gjør den meest forønskete Virkning. De kunne ei begribe Mueligheden af dette, da denne store Horatiuske Regel ikke er iagttaget. Deres Tanker og Begreber forvirres, og de vide ikke mere hvad de skulle troe.

Endelig, og hvilket er det vigtigste, forebygges ogsaa, at unge Digtere ikke forledes til at bruge Akterne som fordim Prokrustes brugte sin Seng, og enten lemstæste deres Fabel, naar den er for lang til 5 Akter, eller og udspinde den med uvedkommende Ting, naar den er for kort.

Man kunde endnu sige: det var got at afsvænne Folk ved alle Leiligheder, fra at hænge ved det Uvæsenthige; og at den foreslagne Forklaring var et lidet Bidrag til denne Hensigts Opnaaelse.

